

EUGENIU COȘERIU

**PRINCIPALELE PROBLEME
ALE LIMBII ROMÂNE**

Ediție îngrijită de
Cristina Bleorțu, Cristinel Munteanu și Johannes Kabatek



EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2024

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Procesul de editare a presupus, în primul rând, digitalizarea și analiza atentă a conferințelor în limba română din cadrul proiectului „*Dincolo de structuralism*”. *Scrisori pentru Eugeniu Coșeriu și istoria lingvisticii în secolul al XX-lea*¹ de la Universitatea din Zürich. În acest proiect, nu s-au avut în vedere doar scrisorile, ci și digitalizarea conferințelor și a cursurilor susținute de către Eugeniu Coșeriu de-a lungul vieții, care au fost înregistrate și păstrate la Arhiva de la Universitatea din Tübingen. Obiectul principal al acestei ediții a fost ultimul curs, predat în limba română de Eugeniu Coșeriu la Universitatea din Tübingen, curs în care au fost abordate principalele probleme ale limbii române pe durata a aproximativ 13 ore. Au fost ascultate, astfel, aceste înregistrări, iar apoi ele au fost transcrise.

Ulterior, ele au fost corectate pe alocuri, păstrându-se esența originală a cursului. Ambiguitățile (într-un număr foarte redus) au fost înlăturate și, acolo unde a fost necesar, s-au adăugat note de subsol pentru a aduce clarificări, utilizând „nota ed.” pentru a marca intervenția noastră. Totodată, anumite exemple sau comentarii ale lui Eugeniu Coșeriu au fost plasate în note de subsol.

Pe lângă aceste aspecte, s-a acordat o atenție deosebită menținerii armoniei și coerenței structurale a cursului. În același timp, s-a menținut stilul oral specific unui astfel de curs predat, astfel încât fiecare mică schimbare să reflecte cu fidelitate vocea inconfundabilă a lui Eugeniu Coșeriu; în multe situații, repetițiile, anumite pronume demonstrative, conjuncțiile copulative și alte caracteristici ale stilului oral au fost păstrate intacte. Totodată, fiecărui curs i-a fost atribuit un titlu sugestiv pentru a ușura munca cititorului.

În paralel, s-a îmbogățit conținutul prin adăugarea unei prefețe de Johannes Kabatek și a unei postfețe (*Eugeniu Coșeriu și limba română*) de Cristinel Munteanu. Aceste două noi capitole au permis să se evite numărul 13, care îi provoca o oarecare neliniște lui Coșeriu².

Ca rezultat final, punem la dispoziție această operă excepțională, care expune principalele idei ale lui Eugeniu Coșeriu despre limba română și aduce în același timp un omagiu memoriei sale impresionante.

Cristina Bleorțu

Männedorf / Zürich, 1.08.2023

¹ <https://coseriu.ch/ro/dincolo-de-structuralism-uzh/>.

² Johannes Kabatek (2020): „Eugeniu Coșeriu: Memorie, logică și putere de muncă”, în: Johannes Kabatek, *Eugeniu Coșeriu. Pagini de exegeză și de reconstrucție biografică*. Iași: Institutul European, pp. 13–26, ed. îngrijită de Cristina Bleorțu, traducere de Dorel Finaru, Cristinel Munteanu și Alina-Viorela Prelipcean.

PREFAȚĂ³

Johannes Kabatek

Când Eugeniu Coșeriu a anunțat ultimul său semestru la Universitatea din Tübingen, el urma să arate încă o dată, pentru ultima oară, plenitudinea învățaturii sale, bazându-se pe doi piloni fundamentali: teoria limbajului, pe de o parte, și limbile romanice, pe de alta. Cu toate acestea, sosirea succesorilor săi a întârziat mai mult decât se preconizase. Coșeriu era într-adevăr mult prea mare, iar un succesor sau o succesoare ar fi fost prea puțin, motiv pentru care au fost create două catedre: una de lingvistică generală și alta de lingvistică romanică. Catedra de lingvistică generală a fost ocupată – ironie a sortii – de semanticianul Arnim von Stechow, adept al unei semantici logico-formale care pentru Coșeriu nu reprezenta o semantică lingvistică. De ceva timp, în departamentele de filologie germanică și engleză, generativismul triumfase și Coșeriu se afla într-o poziție defensivă, cu un anumit sprijin din partea departamentului de lingvistică comparată și a celui de filologie slavă. Măcar cealaltă catedră, cea de lingvistică romanică, a fost câștigată de discipola sa, Brigitte Schlieben-Lange, o discipolă puțin ortodoxă, care și-a urmat căile proprii, dar care avea o personalitate puternică și o cunoaștere vastă care s-a impus în fața comisiei de selecție.

În ultimele sale semestre „oficiale”, înainte de 1990, Coșeriu predă lingvistică hispanică în spaniolă, lingvistică italiană în italiană și lingvistică franceză în franceză. Dar, deoarece succesorii săi au întârziat să apară, el a continuat să predea și a oferit cursuri monografice despre subiectele sale preferate, printre care și cursul despre principalele probleme ale limbii române, ce se prezintă acum în versiune transcrisă.

Am precizat în diverse locuri că interviurile publicate în *A spune lucrurile așa cum sunt*⁴ reprezintă un soi de testament lingvistico-autobiografic al lui Coșeriu și că acesta dorea să rămână în termeni buni cu viitorul, să lase o imagine bună despre el, una de impact, în lumea de dincolo de propria lui viață. Ultimele sale cursuri corespund, de asemenea, acestui sentiment de îndeplinire a unei obligații sau a unei datorii: Coșeriu i-a dedicat un semestru întreg lui W. von Humboldt, de vreme ce teoria coșeriană a limbajului fusese marcată de Humboldt mai mult decât de oricine altcineva – Humboldtul lui Coșeriu,

³ Traducere din spaniolă de Cristina Bleorțu și Cristinel Munteanu.

⁴ Johannes Kabatek, Adolfo Murguía (2017): „*A spune lucrurile așa cum sunt...*”. *Conversații cu Eugeniu Coșeriu*. Iași: Demiurg, trad. de Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu.

desigur, așa cum bine a observat un filosof. Dar Coșeriu simțea și o datorie față de „limbile sale”, acele lumi lingvistice pe care le trăia din interior și din exterior. Merită un comentariu această observație referitoare la „din interior și din exterior”: se poate face lingvistică fără a vorbi limbile pe care le studiezi, și există numeroase exemple în acest sens. Există chiar persoane care susțin că este mai bine ca lingviștii să nu fie vorbitori ai acelor limbi pentru a evita o viziune subiectivă și distorsionată. Saussure mergea într-o oarecare măsură în această direcție atunci când postula o viziune mentalistă a lingvisticii, care lua ca punct de plecare mintea vorbitorilor. Alții susțin o lingvistică „din interior”, participativă sau „emică”.

Coșeriu trăise limbile din interior încă din copilărie și, când a ajuns în Germania în anii 1960, faptul de a preda lingvistică romanică într-o altă limbă decât germana era cu siguranță excepțional. Mai mult decât atât, a preda în mai multe limbi simultan era cu totul excepțional. Coșeriu a început să predea în limba germană în semn de tribut acordat tradiției germane, și i-a fost destul de greu, dar a reușit. Cu timpul, însă, și-a luat libertatea de a preda în „limbile sale” romanică: în semestrul de vară predă *L'italiano d'oggi* în italiană și, în paralel, în spaniolă, *Breve historia del español*. Apoi, semestrul următor, trece la portugheză cu *Breve história da língua portuguesa* și la română cu un curs intitulat *Introducere în istoria limbii române*, precum și – câteva semestre mai târziu – cu un alt curs, *Elemente de gramatică istorică a limbii române*. Coșeriu avea viziunea din interior, dar nu era o viziune oarbă a vorbitorului ca vorbitor, ci o viziune reflexivă, care pornea de la intuiția vorbitorului ca vorbitor pentru a trece apoi la analiza obiectivă, la „lucurile înseși” și la realitatea obiectivă a limbii studiate. Coșeriu era în același timp vorbitor și lingvist, știa să-și valorifice cunoștințele sale din diverse limbi și perspectiva sa poliglotă comparativă, dar în același timp știa și să se distanțeze și să vadă fenomenele dintr-o perspectivă lingvistică analitică.

Cunoașterea practică a limbilor avea o mare importanță pentru Coșeriu; el își trimitea asistenții ca lectori în țările romanică și vorbea cu ei în limbile romanică. În lumea predominant germană a romanisticii germane, Coșeriu era ca o insulă panromană, el *era* acele limbi.

În 1990/1991, deja în calitate de profesor emerit și cu un semestru înainte de sosirea succesoarei sale (pe care a înlocuit-o din nou câțiva ani mai târziu când ea s-a îmbolnăvit grav), Coșeriu a ținut, așadar, ultimul său curs despre limba română, cu privire la *Principalele probleme ale limbii române*, așa cum vorbea și despre principalele probleme ale spaniolei, ale italienei, ale francezei, ale portughezei...

Eram foarte puțini participanți la acel curs; îmi amintesc cum la primul curs, în faimoasa sală 036 a clădirii Neuphilologicum din Tübingen, cunoscută printre studenți și sub numele de Brechtbau, erau mai puțin de zece persoane și Coșeriu a propus să căutăm o sală mai mică. În înregistrările cursurilor se aud comentariile lui Coșeriu despre dimensiunea redusă a grupului și uneori, după cursuri, recunosc unele voci ale participanților, precum cea a Mioriței Ulrich sau a lui Reinhard Meisterfeld. Erau foarte puțini studenți.

Coșeriu se ocupase mult de limba română în tinerețe și până în perioada celei de-a doua teze de doctorat din Italia despre *Evoluția ideilor estetice în România*, dar apoi își îndreptase atenția către alte subiecte. De fapt, el a început să se preocupe mai intens de teme românești începând cu anul 1968, după ce a fost invitat la congresul romaniștilor de la București.



COMITÉ
D'ORGANISATION
B U C A R E S T
22, I. C. FRIMU
R O U M A N I E

XII^e CONGRÈS INTERNATIONAL DE LINGUISTIQUE
ET PHILOGIE ROMANES
BUCAREST – ROUMANIE

15–20 AVRIL 1968

No.607

Bucarest, le 1 février 1968

Prof. Eugenio Coseriu
Romanisches Seminar
Universität de Tübingen
74 Tübingen

Monsieur et cher Confrère,

Nous avons le plaisir de vous informer que le Comité d'Organisation du XII^e-ème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes serait heureux de pouvoir vous compter parmi les participants au Congrès, et qu'il a décidé de se charger des frais de votre séjour à Bucarest (hébergement et pension complète).

Nous vous prions de nous communiquer le plus tôt possible si vous voulez bien accepter notre invitation, afin qu'on puisse vous réserver une chambre dans le plus bref délai.

Dans l'espoir que nous aurons le plaisir de vous saluer à Bucarest, nous vous prions d'agérer, Monsieur et cher Confrère, l'expression de nos sentiments les plus distingués.

Le Président,

Le Secrétaire Général,


Iorgu Iordan


A. Rosetti

Scrisoare (din proiectul DiLeCos⁵)
primită de la Iorgu Iordan și Alexandru Rosetti

Invitația din partea lui Iorgu Iordan și a lui Alexandru Rosetti a marcat începutul unei adevărate „reîntoarceri în patrie”, mai întâi la congres și ulterior, cu alte ocazii, tot în acea epocă. La congres se pregătise o sală mică pentru

⁵ <https://coseriu.ch/beyond-structuralism-uzh/>.

comunicarea sa, dar din cauza prezenței masive a participanților, a trebuit să se mute într-o sală mai mare. Toți doreau să-l vadă pe Coșeriu. La puțin timp după aceea, a fost invitat la cursurile de vară de la Sinaia, iar începând de atunci România l-a onorat cu numeroase distincții, acordându-i titlul de *doctor honoris causa* din partea următoarelor universități: București 1971, Cluj 1992, Iași 1992, Chișinău (Republica Moldova) 1993, Constanța 1994, Craiova 1994, Timișoara 1995, Bălți (Republica Moldova) 1998, Târgoviște 1998, Sibiu 1998, Suceava 1999, Pitești 1999, Târgoviște 2000, Oradea 2000, Universitatea Pedagogică din Chișinău (Republica Moldova) 2001 și Galați 2001.

Contactul cu România și participarea sa la o serie de volume omagiale l-au făcut, de asemenea, să scrie despre limba română și „latinitatea orientală”. Era vorba, pe de o parte, de a insista asupra importanței și a situației aparte a limbii române între limbile romanice și, în același timp, de a observa fără complexe sau prejudecăți „balcanitatea” limbii române. În tradiția romanistică, predominau viziunile parțializante, iar atunci când se studia limba română, lucrul acesta se făcea îndeosebi din perspectiva limbii române în sine sau în relație cu Italo-romania.

Coșeriu, datorită vieții pe care o duse, era simultan un om al României „laterale” și al celei „centrale”. Viziunea asupra celor două extreme — România, pe de o parte, și Peninsula Iberică, pe de altă parte —, alături de evidenta sa italianitate, îi confereau, dincolo de studii și de cunoașterea profundă a întregii Românii și a regiunilor învecinate, o capacitate personală de a recunoaște paralelismele și diferențele între diferitele zone. El vedea legătura istorică dintre „zonele laterale” nu doar în lexic și gramatică, ci chiar și în frazeologie (în acest sens, să se consulte, de exemplu, studiul său referitor la expresiile sp. *no cabe duda* și rom. *nu încapе îndoială*⁶). De asemenea, el vedea latinitatea foarte profundă a limbii române laolaltă cu transformările latinei vulgare comune întregii Românii și strâns relaționate cu influența greacă.

Dar dincolo de „insula latină într-o mare slavă”, care avea doar Marea Neagră ca prieten printre vecini⁷, Coșeriu vedea, tot așa, influența profundă a limbilor vecine asupra limbii române și distanța îi permitea, poate mai mult decât ar fi permis-o perspectiva internă, să evalueze în mod neutru prezența elementelor slave, maghiare, grecești și turcești în „cea dintâi limbă maternă” a sa. (Coșeriu obișnuia să considere româna, italiana și spaniola ca fiind „limbile sale materne”, chiar dacă doar prima era cu adevărat maternă; pe celelalte le adoptase ulterior.) În lecțiile

⁶ Vezi Eugenio Coseriu, „Sp. *no cabe duda*, rum. *nu încapе îndoială*. Zur Notwendigkeit einer vergleichenden romanischen Phraseologie”, în: Arnold Arens (ed.), *Text-Etymologie. Untersuchungen zu Textkörper und Textinhalt. Festschrift für Heinrich Lausberg zum 75. Geburtstag*, Stuttgart: Franz Steiner, pp. 346–352. Cele mai multe dintre lucrările coșeriene sunt accesibile aici: <https://coseriu.ch/ro/opera-lui-eugeniu-coseriu/>. Cea care apare menționată aici este lucrarea cu numărul 229.

⁷ Vezi J. Kabatek, A. Murguía, *A spune lucrurile...,* p. 19.

sale despre particularitățile limbii române înfățișate aici, el acordă o mare importanță prezenței limbilor vecine, în primul rând – și într-o formă foarte subtilă – limbilor slave, incluzând nu doar aspecte lexicale, ci întregul spectru al influențelor posibile.

Pe lângă textul prezentat, Coșeriu a dedicat numeroase studii aspectelor particulare ale istoriei lingvisticii române și, ca parte a monumentalei sale istorii a lingvisticii romanice, viziunii pe care o avea romanistica asupra limbii române. În plus, mai ales în ultimii ani, a făcut referire în diverse lucrări la „chestiunea moldovenească”, insistând asupra „românității” Moldovei și asupra „schizoglosiei” inacceptabile și artificial create, un termen pe care el însuși îl folosea pentru a se referi la separarea artificială a comunității de vorbitori de limbă română.

În Arhiva Coșeriu, păstrăm numeroase documente inedite, precum și multe înregistrări ale cursurilor lui Coșeriu. Îi sunt foarte recunoscător Editurii Academiei Române pentru că a făcut posibilă publicarea acestui text.

CUPRINS

Cristina Bleorțu, <i>Notă asupra ediției</i>	5
Johannes Kabatek, <i>Prefață</i>	7
Cursul I (22.10.1990) [<i>Problema relației limbii române cu celelalte limbi romanice, relatinizarea și etimologia multiplă</i>]	13
Cursul II (29.10.1990) [<i>Problema originii limbii române și a poporului român</i>]	19
Cursul III (5.11.1990) [<i>Problema continuității</i>]	23
Cursul IV (12.11.1990) [<i>Problema dialectelor limbii române și a raportului acestor dialecte cu limba literară</i>]	27
Cursul V (19.11.1990) [<i>Continuitatea latinității și a ideii de latinitate</i>]	31
Cursul VI (26.11.1990) [<i>Substratul și superstratul limbii române</i>]	35
Cursul VII (03.12.1990) [<i>Superstratul slav: cele trei probleme</i>]	39
Cursul VIII (17.12.1990) [<i>Problema elementelor slave din fonetică</i>]	43
Cursul IX (07.01.1991) [<i>Elementele slave în sintaxă</i>]	47
Cursul X (14.01.1991) [<i>Elementul slav în gramatică</i>]	51
Cursul XI (21.01.1991) [<i>Elementul slav: alte probleme semantice și gramaticale</i>]	55
Cursul XII (04.02.1991) [<i>Elementul slav: alte fenomene gramaticale</i>]	59
Cursul XIII (11.02.1991) [<i>Influența limbii grecești, a celei turcești și a celei maghiare</i>]	63
Cristinel Munteanu, <i>Eugeniu Coșeriu și limba română</i>	67
Indice de nume	73